

Dr Nevenko Fazinić

Institut za voćarstvo, vinogradarstvo, vinarstvo i
vrtlarstvo Poljoprivrednog fakulteta — Zagreb

MJESTO, ULOGA I ZNAČAJ LOZNIH HIBRIDA U HRVATSKOJ

UVOD

Problem direktno rodnih hibrida stalno je prisutan u našem vinogradarstvu. Od propasti starih vinograda na vlastitom korijenu tj. od pojave filoksera do danas.

Mnogi stručnjaci govore o direktno rodnim hibridima kao »korovu« vinogradarstva, zalažu se za njihovo radikalno istrebljenje, te predlažu razne administrativne mjere koje bi imale za cilj da direktno rodne hibride bilo eliminiiraju iz našeg vinogradarstva bilo da ih svedu na najmanju moguću mjeru.

Činjenica je međutim, da sve deklaracije u toku više desetljeća kao i sve poduzete administrativne mjere (porez na hibride i sl.) nisu donijele praktički nikakvih rezultata.

Moramo priznati da mi na taj problem gledamo nešto drugim očima vodeći računa više o uzrocima, a tek onda o posljedicama ovog pitanja, jer ako se uzroci ne uklone, posljedice će biti trajno prisutne, bez obzira kako i koliko se mi busali o prsa kao pobornici »čistog« vinogradarstva.

Pojam »hibrida« postao je barem kod nas sinonim nečeg protiv čega se treba boriti svim mogućim sredstvima, iako je na tom području došlo u svijetu do vrlo ozbiljnih promjena, stvaranjem čitavog niza novih interesantnih sorata, naročito u Francuskoj, koje su našle svoje mjesto i svoju ulogu u vinogradarskoj proizvodnji mnogih evropskih zemalja (Francuska, Italija, Švicarska i dr.).

Ovaj napis ima upravo za svrhu da se bolje upozna ova problematika, te da se problemi hibrida trijezno i objektivno analiziraju i sagledaju i da iz svega toga izvuku zaključci koji bi mogli biti od koristi po naše vinogradarstvo.

KRATAK PRIKAZ HISTORIJSKOG RAZVITKA LOZNIH HIBRIDA

Kada je filoksera uništila staro vinogradarstvo Evrope, smatralo se je da će se između uvezenih američkih vrsta pronaći i takva loza koja će biti otporna na filokseru i na gljivične bolesti, a koja će k tome dati grožđe dobre kvalitete.

U tu svrhu iz Amerike su prenešene u Evropu među prvima Izabela, a malo zatim Taylor, Clinton, Jacques, Noah, Othelo i drugi. Sve ove američke loze potječu iz nekontrolirane tj. slobodne hibri-

dizacije u prirodi, a koje su kasnije razmnožene prethodnom selekcijom. Ovakvi su se hibridi uzgajali direktno bez cijepljenja i dobili su ime **direktno rodeći hibridi**, hibridi, »direktori« i samorodnice.

Međutim nakon kratkog vremena brzo se je uočilo, da direktno rodni hibridi ne mogu ni izdaleka po kvaliteti svojih proizvoda da nadomjeste mnogobrojne sorte Vinifere koje je filoksera uništila, budući da daju vino vrlo loše kvalitete s izraženim »fox« mirisom po lisici. Osim toga većina od njih se nije pokazala ni potpuno otpornom kako na filokseru tako i na gljivične bolesti.

Zbog toga su ovi direktno rodeći hibridi bili brzo odbačeni u mnogim naprednim vinogradarskim zemljama, dok su se u nekim zemljama, među kojima i u Jugoslaviji, zadržali i do danas na relativno velikim površinama.

DIREKTNO RODNI HIBRIDNI U JUGOSLAVIJI

Prema statističkim podacima iz 1968. god. u Jugoslaviji se pod direktno rodnim hibridima nalazi površina od 24.000 ha, odnosno 9,3% ukupnih površina pod vinogradima. Od toga najveće površine se nalaze u Srbiji (užoj Srbiji), a zatim u Hrvatskoj (sjevernoj Hrvatskoj), dok su površine pod direktno rodnim hibridima u ostalim republikama znatno manje.

U sjevernoj Hrvatskoj ima 14.500 ha »direktora« tj. 35% od cjelokupne površine pod vinogradima u sjevernoj Hrvatskoj. Područja direktno rodne loze su ovdje: Međimurje donje, Ludbreg, Bjelovar i Garešnica, a zatim u nešto manjoj mjeri: Koprivnica, Virovitica, Daruvar, Križevci, Kutina i Čazma.

Analizirajući uzroke takvog stanja, brzo dolazimo do razloga koji su uvjetovali širenje direktno loznih hibrida u nas. Razlozi su dobrim dijelom identični onima u ostalom svijetu, s tom razlikom da su tamo stari hibridi zamijenjeni s novostvorenim sortama bolje kvalitete i daleko boljih svojstava. Takve nove sorte stvorene su u Francuskoj, a odanle su se proširile u druge evropske zemlje (Italija, Švicarska i dr.). Upravo *posjedovanje boljih sorata* od starih direktno rodnih hibrida imalo je za posljedicu da su vinogradari prihvatili takve sorte u zamjenu za stare hibride.

Razloge koji su uvjetovali širenje direktno loznih hibrida u nas mogli bismo uglavnom svesti na slijedeće:

- direktno rodni hibridi su našli svoje mjesto prvenstveno u područjima i na gospodarstvima gdje vinogradarstvo nije glavna poljoprivredne proizvodnje, pa kao takvi imaju u prvom redu karakter podmirenja familijarnih potreba seljačkog gospodarstva, a ne stvaranje tržišnih viškova.
- direktno rodni hibridi su kod siromašnog seljaka isključili potrebu nabavke sredstava za zaštitu (modra galica, sumpor).
- direktno rodni hibridi su isključili dobrim dijelom potrebu nabavke sumporouglijika (CS₂) u suzbijanju filoksera kod domaće necijepljene evropske loze.
- direktno rodni hibridi dolaze dobrim dijelom upravo na onim položajima, gdje bi evropska loza vrlo teško uspijevala ili uopće ne bi

uspjela. To su u prvom redu niski položaji, izloženi većem napadu gljivičnih bolesti, mrazovima i zimskim smrzavicama.

To su često puta i vrlo teška, vlažna i hladna tla. Ako uz sve te spomenute činjenice konstatiramo, da »direktori« daju:

— veće prinose od evropske loze, da su im proizvodni troškovi znatno niži, te da ne traže veliku pažnju niti stručnu spremu u tom smislu kao evropska loza, postaju nam potpuno jasni razlozi kao i motivi, zašto se je mali poljoprivrednik u takvim područjima orijentirao na »direktore«.

Seljačka gospodarstva i područja na kojima se uzgajaju stari hibridi, imaju u Hrvatskoj prvenstveno karakter stočarskih gospodarstava a dijelom ratarsko-stočarskih. Vino »direktora« ima karakter podmirenja vlastitih potreba. Makar ono i ne zadovoljava svojom kvalitetom, seljak želi uz mesno jelo da popije čašicu svoga vina. Sa zdravstvenog stanovišta to je sigurno znatno bolje, nego da umjesto vina pije rakiju.

No, mi bismo ga često puta našim mjerama i doveli do toga, jer smo već više puta navijestili rat »direktorima«, no nikad taj rat nismo dobili. Dapače, nerazumnim mjerama smo čak i potencirali širenje hibrida. To se naročito odnosi na poslijeratno razdoblje, kada se je zbog povećane potražnje vina otkupljivalo grožđe i vino direktora po istoj cijeni, po kojoj se je otkupljivalo grožđe evropske loze.

MOGU LI SE DIREKTNO RODNI HIBRIDNI LIKVIDIRATI?

Naprijed smo naveli prednosti uzgoja »direktora« kao i ukazali na neke momente koji bolje osvijetljavaju ovu problematiku. Ostaje činjenica, da su se »direktori« održali i pored vrlo lošeg kvaliteta vina. Znači, da su razlozi i motivi njihovog uzgoja mnogo dublji i kao takvi nisu za potcjeljivanje.

Prema tome ako postavimo pitanje: mogu li se direktno rodni hibridi likvidirati — odgovorit ćemo kategorički: *ne mogu* — administrativnim mjerama kao i upućivanjem proizvođača da umjesto njih sadi evropsku lozu. Takve mjere bile bi unaprijed osuđene na propast.

S druge strane smo jednako tako uvjereni *da se mogu likvidirati*. Mogu se likvidirati *ako se proizvođaču u zamjenu za njih dade nešto bolje*. Ali pod tim bolje, da se razumijemo, ne mislimo na sorte evropske loze, već na nove francuske hibride. Ako se stvari tako sagledaju jednom objektivnom analizom stanja, onda svako razumno rješenje mora o tome voditi računa. Mnogi bi proizvođač bio sretan da može popraviti kvalitetu svoga vina, pa makar ono služilo isključivo za pokriće familijarnih potreba. Tome je najbolji dokaz da mnogi bez razmišljanja prihvaćaju svaku novu sortu hibrida za koju su čuli da je vino boljeg kvaliteta. Tako se na nevogradarskim položajima istočne Slavonije dosta raširila »Francuzica« bijela i crna, a to su u stvari stari Seibelovi hibridi koji su se raši-

rili nekada od Mosera iz Zemuna. Ovi su u kvaliteti neosporno bolji od »direktora« no njih u Francuskoj više nitko ne sadi, jer je odonda stvoreno mnogo novih i boljih.

NOVI FRANCUSKI HIBRIDNI

Vidjevši da uvezene američke loze: Izabela, Noah, Othelo i dr. ne mogu ni izdaleka svojom kvalitetom nadomjestiti stare evropske sorte koje je filoksera uništila, postupno se je prešlo prvo u Francuskoj, a onda i u čitavoj Evropi na cijepljenje evropskih sorata na američke vrste koje su poslužile kao podloge. Iz Amerike nije uvezena samo filoksera već i plamenjača (Plasmopara viticola), te pepelnica (Oidium Tuckeri), pa su uz cijepljenje nametnute vinogradarima Evrope nove brige i novi troškovi.

Stoga nije nimalo čudno što se veliki broj uglednih vinogradarskih stručnjaka, naročito u Francuskoj, nije mogao pomiriti tom činjenicom, pa su započeli dugogodišnji i mukotrpan rad na stvaranju »idealne« loze, čiji će uzgoj biti isključen od cijepljenja, koja će biti otporna na gljivične bolesti, a koja će dati kvalitet adekvatan onome evropske loze. Da bi se postigao taj cilj, prišlo se je masovnoj hibridizaciji tj. ukrštavanju evropskih sorata s američkim vrstama. Evropska loza je pri tome trebala dati kvalitet, a američke vrste otpornost na filokseru i gljivične bolesti. Rezultat ovakvog rada, a koji nije ni do danas prestao, je stvaranje ogromnog broja novih sorata hibrida.

Ovako usmjeren rad na hibridizaciji razvio se je naročito u Francuskoj, gdje su istaknuti hibrideri: Couderc, Seibel, Castel, Bertille Seyve, Baco, Seyve Villard, Vidal, Burdin i dr. stvorili ogroman broj novih hibrida od kojih mnogi posjeduju takva svojstva da se mogu mjeriti s mnogim poznatim sortama Vinifere.

Ono što je osnovno kod novih francuskih hibrida to je činjenica da nemaju neugodan »fox« miris, a ne mogu ga ni imati, jer su kod hibridizacije isključene sve sorte koje potječu iz grupe Labrusca. Tako je Castel najviše upotrebljavao kao jednog od roditeljskih parova V. Rupestris, Seibel pak V. Lincedumii, a također i V. Rupestris i V. Riparia, dok je Couderc najviše koristio V. Lincedumi, V. Cordifolia i V. Rupestris. Razumije se, tu se misli o početnim križanjima, dok su kasnije vršena povratna križanja na bazi evropskih sorata. Tako su praktički svi novi francuski hibridi — kompleksni hibridi.

Uzgajajući novih hibrida su vrlo brzo uočili da većina dobivenih hibrida ne posjeduje otpornost na filokseru, pa se je zbog toga ukazalo kao nužno njihovo cijepljenje na jednoj od loznih podloga. Takvi hibridi nisu dakle više »direktno rodni«, pa su u suvremenoj vinogradarskoj terminologiji dobili ime: novi hibridi proizvođači.

Prema tome pobornicima stvaranja »idealne« loze ostala je jedna želja manje, jer su se morali pomiriti činjenicom, da je cijepljenje neizbježno.

Ostala je međutim činjenica da većina novih hibrida posjeduje djelomičnu ili potpunu otpornost na gljivične bolesti, čime se znatno smanjuju proizvodni troškovi uzgoja.

Rad na hibridizaciji u Francuskoj nije ni danas prestao, a uspoređujući nekadanje Seibelove hibride (npr. br. 1000 i dr.) prema današnjim novim hibridima Seyve Villard-a, Burdina, Landota i drugih mora se konstatirati, da je u pravcu kvalitete proizvoda učinjen veliki korak naprijed, jer već danas postoji više hibrida koji po svojim svojstvima i kvaliteti nadmašuju mnoge sorte Vinifere. U stvari oni i nisu ništa drugo nego Vinifera sa neznatnom primjesom američke krvi, koja im daje otpornost na gljivične bolesti.

Onaj tko je imao prilike kušati stolnu sortu Muscat de St. Valier, koju je stvorio Seyve Villard, mogao se je osvjedočiti, da se radi o vrijednoj zobatici sa izraženom muškatnom aromom, a vrlo otpornom na gljivične bolesti.

KOJE SU OSNOVNE KARAKTERISTIKE NOVIH HIBRIDA

Glavne karakteristike novih hibrida mogli bi svesti na nekoliko konstatacija:

- posjeduju veliku otpornost na gljivične bolesti, uključivo i sivu plijesan (*Botrytis cinerea*),
- posjeduju svojstvo da su im pored glavnog pupa rodne i suočice, što je od posebne važnosti u slučaju zimskih smrzavica ili proljetnih mrazeva kad glavni pup odnosno mladica obično strada i te godine nema roda ili je on ozbiljno smanjen,
- znatno su rodniiji i bujniji od velikog broja sorata Vinifere,
- nemaju ni trunka »fox« mirisa po lisici što karakterizira »direktore«,
- zahvaljujući svojim svojstvima oni su u Francuskoj osnovna sirovina za proizvodnju jeftinih konzumnih vina,
- novi hibridi predstavljaju u Francuskoj i Švicarskoj osnovnu sirovinu u proizvodnji grožđanih sokova.

Rezimirajući glavne karakteristike novih hibrida naglasiti je da za njihovo uspješno gajenje ostaje najdelikatnije pitanje — pravilnog izbora sorte.

Naša vlastita iskustva i ispitivanja u tom pravcu pružaju nam dovoljno sigurnosti da se izbjegnemo greške.

IMA LI OSNOVA ŠIRENJE NOVIH HIBRIDA U NAŠOJ ZEMLJI?

Izražavajući naše mišljenje odgovor je kategorički potvrđan. Pokušat ćemo ukratko i obrazložiti naš stav.

1. Novi lozni hibridi ispitani su u našim uvjetima (»Podravka« — Koprivnica) i dobiveni rezultati ispitivanja, u relativno nepovoljnim

uvjetima, potvrđuju njihova pozitivna svojstva. Razumljivo da se to ne odnosi na sve nove hibride u ispitivanju, već na određene sorte.

2. Novi lozni hibridi mogli bi vrlo korisno poslužiti u precjepljivanju postojećih nasada direktno rodnih hibrida (»direktora«). Oni bi zapravo bili jedini u stanju da eliminiraju »direktore« koje nikakve administrativne mjere, kako u nas tako i u svijetu nisu likvidirale tako dugo dok se proizvođaču nisu u zamjenu dali novi hibridi.

3. Novi lozni hibridi mogu korisno zamijeniti i čitav niz evropskih vinskih sorata potprosječnih svojstava (npr. Beline i druge autohtone sorte slabih kvaliteta), jer su sigurno u kvaliteti iznad njih.

Zaista je krajnje neracionalno trošiti dragocjeni bakar (modra galica) da bi se zaštitili od bolesti vinograda, koji daju tako loše proizvode, dok nasuprot tome možemo postići bolji proizvod bez primjene zaštitnih sredstava.

4. Novi lozni hibridi predstavljaju neobično vrijednu sirovinu u proizvodnji grožđanih i ostalih voćnih sokova.

Tim pitanjem ćemo se posebno pozabaviti u jednom drugom našem napisu.

5. Ne postoji nikakva bojazan, da bi novi lozni hibridi mogli ugroziti kvalitetne vinske sorte, a čak ni potprosječne koje posjeduju posebne karakteristike. To se nije dogodilo nigdje u svijetu gdje se oni gaje (Francuska, Italija, Švicarska i USA).

Kao primjer navodimo da samo u Francuskoj površine pod novim hibridima iznose oko 300.000 ha tj. 21% sveukupnih površina pod vinogradima. Dakle više nego Jugoslavija uopće ima vinograda (270.000 ha). Unatoč tome Francuska je najveći svjetski proizvođač i izvoznik visokokvalitetnih vina.

—o—

Stvar je svake zemlje da određuje svoju vinogradarsku politiku, da regulira i usmjeruje proizvodnju grožđa, vina i sokova.

U tom pravcu moramo još mnogo toga učiniti. U prvom redu odrediti koncepcije vinogradarske proizvodnje.

Sve dotle, dok obična konzumna vina budemo stavljali u promet uz prodajnu cijenu koja je tek nešto niža od cijene kvalitetnih vina, neće biti uspjeha ni rezultata.

Visokokvalitetna vina su u svijetu 4—6 puta skuplja od vina široke potrošnje. Područja koja zahvaljujući svojim prirodnim uvjetima mogu proizvoditi visoke kvalitete treba zakonom zaštititi, a time i potrošaču pružiti garanciju kvalitete.

Obična konzumna vina moraju biti jeftina, i bez velikih pretenzija u pogledu kvalitete, što ne znači da ne mogu biti korektna. Na tom planu novi hibridi bi mogli odigrati veliku ulogu.

Posebno mjesto im pripada ako ih uzmemo kao sirovinu osnovu za dobivanje voćnih sokova.